

УДК 37.015.31: 39: [75.051] – 053.5

*Наталія Дігтяр,
м. Полтава*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ДОСВІДУ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ КАРТИНИ

У статті розглядаються педагогічні умови, необхідні, на думку автора, для ефективного формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини, як то: дотримання теоретичних основ виховної системи нової національної школи та особистісно-орієнтованого розвивального підходу до навчання; впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи педагогічної моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини;

застосування навчально-методичного комплексу з вивчення народної картини на склі; використання різних форм позакласної та позашкільної роботи.

Ключові слова: педагогічні умови, художній досвід, учні основної школи, народна картина.

Виховання всебічно розвиненої особистості, здатної успішно використовувати та примножувати матеріальні й духовні надбання суспільства, є одним із важливих завдань, які стоять перед національною освітою. Звернення молодого покоління до здобутків народної творчості забезпечує художньо-естетичний розвиток особистості, високу мистецьку освіченість молоді, формує її художні почуття, уяву, вподобання, погляди та смаки. Народне мистецтво, зокрема його різновид – народна картина, має унікальні можливості впливу на особистість, що формується, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмій, а, насамперед, як унікальний засіб особистісного розвитку, формування художнього досвіду школярів.

Метою статті є виявлення педагогічних умов, необхідних для формування художнього досвіду підлітків засобами народної картини.

Вченими розроблені питання навчання та виховання учнів основної школи, необхідних педагогічних умов успішного формування особистості (А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, В. Андреев, Ю. Бабанський, С. Бондар, В. Давидов, Т. Драгунова, І. Лернер, П. Підкасистий, О. Савченко, В. Сухомлинський, М. Ярмаченко); виховання творчої обдарованості (Б. Ананьєв, М. Волков, В. Моляко, В. Роменець, С. Рубінштейн, С. Сисоєва, Б. Теплов, П. Якобсон); розвитку індивідуальності особистості (М. Безруких, Л. Божович, М. Заброцький, В. Ільїн, М. Лейтес, К. Платонов, О. Савченко, Д. Фельдштейн).

Дослідженню художнього досвіду особистості присвячені праці М. Горбунової, М. Кагана, Л. Печко, О. Шевнюк. Специфіку художньої, образотворчої діяльності розглядали Є. Антонович, Г. Беда, Н. Ветлугіна, Є. Ігнат'єв, В. Колокольніков, С. Коновець, П. Лосюк, Л. Масол, Ю. Мохірева, І. Мужикова, В. Мухіна, В. Проців, Т. Саєнко, Т. Шпікалова.

Народну картину як вид народного живопису та її художні засоби досліджували мистецтвознавці та педагоги М. Алпатов, П. Білецький, Б. Бутнік-Сіверський, П. Жолтовський, Т. Кара-Васильєва, Т. Марченко, О. Найдєн, В. Парахін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури переконливо свідчить, що в процесі організації навчально-виховної діяльності для її ефективності необхідно створювати певні педагогічні умови (С. Гончаренко, Н. Кузьміна, В. Нестеров, В. Яковлева та ін.), за яких реалізація освітнього процесу є найбільш сприятливою.

Педагогічними умовами вважають обставини, що сприяють розвитку навчання та виховання, їх визначають як комплекс засобів, наявних у навчального закладу для ефективного здійснення навчально-виховного процесу [5]. У нашому дослідженні педагогічні умови є водночас і формою педагогічної діяльності, метою якої є формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини.

Рушійною силою, що зумовлює результативність процесу формування художнього досвіду, в нашому дослідженні стало залучення учнів основної школи до національної української культури, зокрема до одного з різновидів народного мистецтва – народної картини через систему різних типів уроків образотворчого мистецтва та позакласних заходів. Уплив української народної картини на формування художнього досвіду учнів основної школи ефективний лише за певних, педагогічно створених умов.

Перша умова – це дотримання теоретичних основ виховної системи нової національної школи та особистісно-орієнтованого розвивального підходу до навчання учнів основної школи. Серед численних освітніх технологій найбільш дієвою у формуванні художнього досвіду учнів основної школи, на нашу думку, є виховна система нової національної школи, започаткована Г. Ващенко. У її основу він поклав загальнолюдські та національні цінності – християнську мораль та українську духовність, що сформувалася протягом усієї історії нашого народу та відображена у народній творчості, доробку духовних велетнів українського народу [1]. Серед складових цієї педагогічної системи є формування в учнів потягу до краси,

мистецької творчості, поваги до старших і батьків, виховання патріотизму, дружби та побратимства, любові до праці. Всі ці чесноти відображені майстрами народної творчості в образах і сюжетах народних картин, саме тому народні картини сприятимуть вирішенню завдань художньо-естетичного виховання учнів основної школи на національних традиціях і допоможуть ефективно формувати їхній художній досвід.

Ідеї національної педагогіки перекликаються з особистісно-орієнтованою педагогічною технологією (Г. Балл, І. Бех, Е. Бондаревська, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Сухомлинський, І. Якиманська) [3; 7]. Цей тип навчання та виховання враховує суб'єктивний досвід життєдіяльності учня, набутий ним у родині, соціокультурному оточенні, під час сприймання та розуміння ним навколишнього світу. Врахування індивідуальних особливостей розвитку особистості учня основної школи, його потреб і можливостей, повага до особистості школяра сприяє його успішній самореалізації, розвитку та формуванню особистісних якостей. Особливу увагу ми звертали на знання педагогом вікових психологічних особливостей підлітків, важливих для формування в них художнього досвіду (відчуття, сприйняття, мислення, яви, пам'яті, уваги тощо).

Наступна педагогічна умова передбачає впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи педагогічної моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини. Розроблена нами педагогічна модель складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: цільового, змістового, практичного й оцінного.

Цільовий блок визначає концептуальну основу педагогічної моделі, її мету – формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини.

Змістовий блок розкриває зміст процесу формування художнього досвіду шляхом засвоєння художніх знань, умінь і навичок щодо народної картини. У структурі художнього досвіду ми вирізнили чотири складові, компоненти, на які потрібно звернути увагу при формуванні художнього досвіду учнів: перцептивно-емоційний (естетичне сприйняття творів народної картини); інформаційно-пізнавальний (художні знання учнів основної школи про народну картину); ціннісний (ціннісне

ставлення учнів основної школи до народної картини); творчо-діяльнісний (розвиток творчості у процесі виконання народних картин).

Практичний блок охоплює організаційну діяльність і науково-методичний інструментарій реалізації моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини. Він складається з трьох етапів: підготовчого, інформаційно-діяльнісного та творчого.

Оцінний блок педагогічної моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини є контрольним, що створює передумови для якісної оцінки дієвості авторської моделі. Оцінний блок включає критерії, показники та рівні сформованості художнього досвіду підлітків, форми, методи та засоби контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів.

Третьою педагогічною умовою формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини є впровадження навчально-методичного комплексу циклу уроків образотворчого мистецтва з вивчення народної картини на склі. Він складається з укладеного нами тематичного плану «Народна картина на склі»; методичних розробок уроків із даної теми, методичного посібника «Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи»; наочності – етнографічних матеріалів, репродукцій, оригіналів народних картин на склі, учнівських творів (вправлянь із малярства на склі та завершених народних картин на склі); технологічних карток послідовності виконання народних картин на склі та технічних засобів навчання (фільми, презентації, слайд-шоу з вивчення народних картин).

Метою та завданнями циклу уроків є особистісний розвиток учнів основної школи, збагачення їхнього художнього досвіду засобами народної картини на склі, формування ціннісних орієнтацій, потреби у творчому розвитку та самовдосконаленні; усвідомлення учнями необхідності переоцінки значущості одного з різновидів українського народного мистецтва – народної картини на склі та її відновлення в сучасних культурно-освітніх умовах; набуття школярами знань зі світового та українського малярства на склі; формування в учнів бажання і здатності

розуміти, шанувати, вивчати, відтворювати та творчо примножувати традиції українського народу; розвиток образного мислення, уяви, фантазії, художнього смаку та творчості; опанування вмінь і навичок малярства на склі, готовність використовувати отриманий художній досвід у подальшій творчій роботі; формування здатності сприймати, оцінювати та інтерпретувати твори народної картини на склі; виховання стійких духовних і моральних ціннісних орієнтацій у галузі народного мистецтва, активної національно-патріотичної позиції; формування культури почуттів (любові, доброти, милосердя) через сприймання творів народної картини.

Методичний посібник «Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи» [2] створений для більш ґрунтовного вивчення народної картини на склі або малярства на склі. Відомості про історію виникнення та розвиток цього мистецтва, технологічні особливості процесу створення робіт на склі допоможуть підліткам краще зрозуміти народну картину, сприятимуть художньо-естетичному вихованню школярів та ознайомленню їх із культурними надбаннями українського народу, а, отже, сприятимуть більш ефективному формуванню їхнього художнього досвіду.

Четверта педагогічна умова формування художнього досвіду учнів основної школи передбачає використання різних форм позакласної та позашкільної роботи (організація конкурсів і вікторин, проведення тематичних вечорів, виставок, екскурсій, фестивалів, зустрічей із митцями, що створюють народні картини, майстер-класів із майстрами народної картини). Особливої уваги заслуговують організації зустрічей із майстрами народної творчості. Для підлітків характерне наслідування дорослих, тому гарний приклад творчості майстра вмотивовує їх на подальшу художню діяльність. У ході таких зустрічей учні основної школи не тільки отримують емоційну насолоду від пережитих вражень, а й спостерігають за процесом народження твору, глибше розуміють художні засоби народної картини, зміст і настрої художніх творів, переймають художній досвід майстра, розвиваючи свій власний художній досвід. Ефективному формуванню художнього досвіду підлітків допомагає відвідування музеїв, виставок народного мистецтва, зокрема

народної картини. Власна виставкова діяльність (тематична, персональна, групова) зміцнює інтерес школярів до народних картин на склі, дає можливість не лише самому по-новому поглянути на результати своєї праці, а й отримати неупереджені оцінки глядачів, порівняти свій твір на склі з іншими, перейняти художній досвід однолітків. Експозиція як естетичне середовище згуртовує учнів, допомагає вирішувати завдання художнього виховання [6]. Особливо це важливо саме в підлітковому віці, коли відбувається певна переоцінка власної творчості, задовольняється потреба підлітків у самоствердженні, самовираженні. Дієвими видами позакласної та позашкільної роботи, спрямованої на формування художнього досвіду учнів основної школи є участь у мистецьких заходах, фестивалях, конкурсах дитячого малюнка, де вони можуть продемонструвати свої картини на склі.

Визначені педагогічні умови сприятимуть ефективному формуванню художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини, оптимізації навчально-виховного процесу, творчому розвитку школярів, розширять рамки класно-урочного навчання, заохочуватимуть підлітків до дослідницької діяльності. Варто зауважити, що вищезазначені педагогічні умови мають упроваджуватися в навчально-виховний процес у взаємозв'язку та одночасно, оскільки уточнюють та доповнюють одна одну.

Список використаної літератури

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
2. Дігтяр Н. М. Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи : метод. посібн. / Н. М. Дігтяр, Т. В. Саєнко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 134 с.
3. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості // Мистецтво у розвитку особистості : [монографія] / [за ред., передмова Н. Г. Ничкало]. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 15–37.
4. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Л. М. Масол // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2004. – № 10. – С. 3–9.
5. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / О. М. Пехота та ін. – К. : В-во А.С.К., 2003. – 240 с.
6. Твори українського образотворчого мистецтва на уроках у школі : метод. реком. [для вчителів образотворчого мистецтва шкіл різного типу навчання / авт.-укл. С. В. Коновець]. – К. : ІЗМН, 1997. – 64 с.

7. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.

Наталья Дигтяр

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОПЫТА УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ
СРЕДСТВАМИ НАРОДНОЙ КАРТИНЫ**

В статье рассматриваются педагогические условия, необходимые, по мнению автора, для эффективного формирования художественного опыта учащихся основной школы средствами народной картины на стекле, а именно: 1) соблюдение теоретических основ воспитательной системы новой национальной школы и личностно-ориентированного развивающего подхода к обучению; 2) внедрение в учебно-воспитательный процесс общеобразовательной школы авторской педагогической модели формирования художественного опыта учащихся основной школы средствами народной картины, которая включает целевой, содержательный, практический и оценочный блоки (критерии, показатели и уровни сформированности художественного опыта подростков, формы, методы и средства контроля и оценивания достижений учащихся); применение учебно-методического комплекса по изучению народной картины на стекле; использование различных форм внеклассной и внешкольной работы.

Ключевые слова: педагогические условия, художественный опыт, ученики основной школы, народная картина.

Natalia Dihtyar

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE ARTISTIC EXPERIENCE
OF PRIMARY SCHOOLS OF FOLK PAINTINGS**

The article is devoted to pedagogical conditions necessary, according to the author, for the efficient formation of the artistic experience of the students of the primary school with folk paintings, such as: observance of basic educational system of the new national school and student-oriented developmental approach to training; the introduction of the educational process of secondary school pedagogical model of the formation of the artistic experience of middle school students with folk paintings; the application of educational and methodical complex for the study of folk paintings on glass; the use of various forms of extra-curricular work.

Key words: pedagogical conditions, artistic experience, pupils of primary schools, the folk painting.

Одержано 7.10.2013 р.